

Søviggaards historie i nyere tid

Af Holger Grumme Nielsen

På skellet mellem Janderup og Outrup sogn ligger den lille herregård Søviggaard. Gårdens ældste historie er belyst af H.K. Kristensen,¹ ligesom stedet kort er beskrevet i *opdatering* 2013.²

Imidlertid er stedets historie i 1900-tallet ret dårligt undersøgt, givetvis som følge af, at herregården i 1783 solgte bøndergodset fra, hvorved Søviggaard i juridisk og skattemæssig henseende ændrede karakter fra at være herregård til at blive en "almindelig" stor bondegård – en skæbne, der overgik næsten alle vestjyske herregårde. I den forbindelse ophørte hoverforpligtelsen for de gårdmænd, der nu blev selvejende, men ellers har egnens beboere og de folk, der tjente på gården, nok ikke mærket de store ændringer.

Søviggaard blev i de efterfølgende år handlet en del gange, og jordtilliggenet blev efterhånden reduceret til ca. 300 tdr. land. I 1900 blev ejendommen købt af brødrene Jens og Hans Christian Lyhne. I 1910 blev gården delt, hvorefter Jens sad som ene-ejer af gården. I 1961 overlod han gården til sin søn, der ligeledes hed Jens Lyhne. For nemheds skyld bliver sønnen derfor omtalt som Jens jr. her i artiklen. Jens Lyhne jr. ejede gården indtil sin død i 1992, hvorefter den i 1993 blev overtaget af Birgit Hviid Petersen og Arne Nielsen fra Esbjerg. Museet for Varde By og Omegn interviewede i 2014 efterkommerne af Lyhne-familien for at dokumentere Søviggaards historie i 1900-tallet. Disse interviews blev sammenholdt med arkivalier og lydoptagelser, som Blaabjerg Lokalhistoriske Arkiv havde optaget i 1991 – hvor Jens Lyhne jr. berettede om livet på den gamle gård. Artiklen er blevet til på baggrund af arkivalier fra Blaabjerg Lokalhistoriske Arkiv og efterkommerne af Jens

og Sine Lyhne, samt interviews med Jens og Sines børnebørn Henning Lyhne og Knud Lyhne Sillesen.

For at føre Søviggaards historie "up to date" har arkitekt Steffen M. Søndergaard i den efterfølgende artikel beskrevet den omfattende restaurering, som hovedbygningen undergik efter Arne Nielsen og Birgit Hviid Petersens overtagelse.

Perioden op til Lyhnes overtagelse af gården

I anden halvdel af 1800-tallet havde Søviggaard været inde i en nedgangsperiode. Flere af ejerne investerede i gården, dog uden at det kunne bremse den tidligere herregårds deroute. Således blev en del af jorden udstykket sidst i 1850'erne samtidig med, at der blev anlagt en vandmølle vest for Søviggaard. Disse initiativer kunne dog ikke forrente investeringerne, og ejeren døde som en fattig mand. Herpå blev gården sat på auktion i 1865. Den nye ejer indførte dyrkning af roer, ligesom han mergede markerne. I hans ejertid, i 1868, brændte avlsbygningerne. Året efter genopførte man staldbygningerne og laden, hvoraf sidstnævnte stadig findes. Kort efter blev gården atter solgt. Den ny ejer forsøgte at rette op på gårdens økonomi ved at forbedre vandmøllen. Møllen havde hidtil været drevet ved åens løb, men nu blev der gravet en kanal langs kanten af åen, og et stort engareal blev omdannet til mølledam. Dæmningen havde dog svært ved at holde, og ofte skulle den udbedres og forstærkes – selv om natten og i juledagene måtte gårdens folk arbejde hårdt for at undgå, at den brød sammen. Heller ikke disse tiltag kunne forbedre gårdens økonomi, og ejeren måtte efter 10 år sælge gården.

Herefter fulgte nogle hyppige ejerskifter, hvor gården blev handlet med to-tre års mellemrum. En af ejerne udbyggede gårdens mejeri og opkøbte mælk fra de omliggende gårde uden at dette kunne forhindre en konkurs. Efter yderligere nogle hurtige ejerskifter måtte Landmandsbanken konstatere, at den i 1900 stod med stumperne af endnu et konkursbo og en herregård, der var ret nedslidt.

Købet i 1900

I år 1900 blev gården sat på tvangsauktion. Køberne var brødrene Jens og Hans Christian Jensen Lyhne. Da de to brødre begge var umyndige på købstidspunktet, måtte deres fader indsættes som kurator for dem. Købssummen lød på 29.500 kr., hvoraf løsøret var sat til 9.000 kr. – ud over det firelængede bygningskompleks bestod gården af 150 tdr. land ager, 60 tdr. land eng, 80 tdr. land hede og mose samt 7 tdr. land veje og mergelgrave – i alt 300 tdr. land. Hertil et mindre dyrehold. Købssummen dækkede langt fra gælden i gården. Søviggaard, der 15 år tidligere var handlet for 100.000 kr., var altså faldet meget i værdi, hvilket bl.a. skyldtes, at der stor set ingen besætning var på gården.

I forbindelse med auktionen blev der udarbejdet vurderingslister af besætning, redskaber, inventar m.m. De giver et indblik i gårdens stand. Vurderingslisterne begynder med at opremse kostaldens aktiver, hvor der bl.a. nævnes: 14 køer, 14 kalve og fem stude. I forhold til gårdens tidligere store besætning var dette antal kreaturer ret beskedent. Herudover værdisættes en malkestol, foderkurv, spande, vandtrug, staldlygter, foder samt tre gæs. I laden nævnes rensemaskine, en fork, et beskadiget tærskværk med hestegang, vægt med lodder samt rive og plejl.

I den vestre længe beskrives maskinerne, to brune heste, strigler, børste samt halm. Herefter nævnes en folkeseng med dyner, pude og lagner, hvilket vidner om, at der har været i et karlekammer i tilknytning til hestestalden. Herudover nævnes en so med to grise samt fire høleer og

tørveredskaber. I det forholdsvis nyindrettede mejeri fandtes en stor balje, en øltønde, fire mejerispande, en osteopresse, et bryggersbord, en smørkærne med hestegang og

Skødet fra købet i 1900.

Søviggaard kort efter 1900, da Jens og Hans Christian Lyhne overtog gården.

flødetønde, smørtrug, fem blikmælkefade samt forskellige kar og baljer.

Udenfor bygningerne beskrives halmstokke, 150 læs møg på møddingen, to slibesten samt seks får og en vædder. I køkkenet nævnes tre borde og tre bænke, en flødetønde, en brødskeer, en pigeseng med dyner, pude og lagner samt en rulle. Vurderingslisterne slutter af med sætningen: "Videre forefindes intet af megen værdi".

I betragtning af, at vurderingslisterne er udtømmende for, hvad der fandtes på Søviggaard i året 1900, er det ret tydeligt, at gården har været dårligt udstyret. Selv efter tidens forhold må det antages, at den lave købesum skyldes, at de nye ejere måtte investere en del i maskiner, redskaber, besætning m.m. for at få gården bragt i drift. Jens spøjte også sidenhen med, at det eneste, der fandtes på gården da de overtog den, var rotterne. De to brødre tog fat på arbejdet og tre år efter kunne de oplyse, at besætningen nu bestod af otte heste, 45 hornkvæg, 14 får, 19 svin samt 20 høns. I forbindelse med ansættelsen af ejendomsskylden samme år vurderes det, at gården havde en omsætning på

4-5.000 kr. og var steget i værdi, mens kreditforeningslånet var bragt ned. Jens Lyhnes bankbog fra det første år på Søviggaard findes stadig, og det ser ud til, at de to brødre har fået gårdens økonomi rettet op, i hvert fald bliver der sat penge i banken dette år. Samtidig er der efterladt korrespondance med et firma i København, hvortil der blev afgivet ordre om at sende linoleumstjære med jernbanen til tagbelægning på avlsbygningerne, ligesom hovedbygningens tegltag, der på dette tidspunkt var meget utæt, blev udskiftet med stråtag i 1908.

Deling af gården og nye staldbygninger

Rundt om Søviggaard lå store hedearealer som Outrup Hede, Orten Hede og Søvig Hede. I 1910 valgte de to brødre at dele Søviggaard, hvorved Hans Christian fik de nordligste arealer, i alt 148 tdr. land som mest bestod af hede. Her opførte han Søvig Nygaard samme år. Jens, der få år forinden havde giftet sig med Sine Søndergaard, beholdt den gamle hovedgård med et jordareal på 136 tdr. land. Samtidig valgte man at nedrive en del af de gamle staldlænger, der på dette tidspunkt var meget brøstfældige. I den forbindelse blev mejeriet, der siden 1900 ikke havde været i brug, nedlagt. En kraftig storm havde blæst taget af laden, fordi vinden kunne komme ind gennem porten og løfte taget op. Derfor valgte man at mure gennemkørslen til, hvorved man samtidig fik mere plads i laden. Skaderne var så omfattende, at folk kom kørende for at besigtige omfanget af stormes hærgen. Deling af gården og de store ombygninger gjorde det nødvendigt for Jens at optage nye kreditforeningslån i gården.

Generelt kan det være svært at danne sig et overblik over gårdens drift og økonomi i disse år. I de efterladte papirer ses det, at Jens Lyhne handlede en del med obligationer. I breve fra hans sagfører H.C. Hack i Varde, bliver han høfligt bedt om at betale diverse regninger, så man kunne få forskellige sager afsluttet. Jens lånte penge af mange forskellige mennesker i disse år. Man får den opfattelse, at

Jens Lyhne var solvent, men at han meget nødtigt ville af med de likvide midler, han var i besiddelse af.

Bygningerne

Stuehuset, der på dette tidspunkt allerede havde en anseelig alder, var præget af tidens tand og trængte til en reovering. I 1939 besøgte en journalist fra Vestkysten den gamle herregård og beskrev da hovedbygningen som en gammel røvergaard, der virker smuk og malerisk i sit forfald med de store huller i stråtaget. Samme år modtog Jens Lyhne en skrivelse fra "Det særlige bygningsyn", der meddelte, at bygningen er blevet fredet i klasse B. Fredningen betød, at der fremover skulle søges tilladelse til ændringer af bygningen, ligesom det blev muligt at søge tilskud her til. Året efter besluttede Jens sig for at sætte hovedbygningen i stand. I december 1940 indsendte han en udførlig beskrivelse af byggearbejdet og priserne herpå. I beskrivelsen fremgik det, at han atter ønskede at få tegltag på bygningen, men at tagkonstruktionen, samt bjælker var rådne og derfor måtte udskiftes. Ligeledes beskrev han, hvorledes murværket nogle steder skulle ommures, og at det var hensigten at samtlige facader stænkpudses. Yderligere beskrev han, at kvisten mod gårdssiden skulle nedtages, men at navnetræk med byherrens og fruens navnetræk samt årstallet 1766 skulle bevares. Lidt utraditionelt indeholder beskrivelsen af malerarbejdet, ud over en del gipsarbejde og kitning af vinduer, også maling af to senge, servante samt lakering af et chatol. De samlede omkostninger var ansat til 4.014,97 kr. Jens Lyhne modtog til ombygningen et tilskud på 1.157 kr. fra Finansministeriet samt et lån på 1.807 kr. mod at Finansministeriet fik pant i gården. Med økonomisk tilskud iværksatte Jens Lyhne den ombygning, som eftertiden siden har beklaget, da en del detaljer på de smukke bygninger gik tabt og hovedbygningen efterfølgende blev affredet.

Selvom en del rum blev istandsat var huset stadigvæk gammeldags og upraktisk. Vinduer og døre var fortsat

utætte, og der var altid koldt og fugtigt i huset. Maden blev tilberedt på det store jernkomfur, og helt frem til 1993 var der hverken elektrisk ovn eller køleskab på gården. Ligeledes var der ingen brændeovne i stuerne – kun en flytbar el-radiator, som man tog med ind i det rum, man opholdt sig i. Storstuen var indrettet med store grønne plysmøbler, som aldrig blev udskiftet, og pga. den manglende opvarmning i stuerne blev disse kun benyttet i sommerhalvåret. I den østligste ende af huset fandtes den såkaldte gartnerlejlighed, som der ikke var direkte forbindelse til fra den resterende del af stuehuset. Gartnerlejligheden kom man ind i via en lille gavldør. Rummene blev anvendt til opbevaring af frugt og grøntsager samt pulterkammer. At stuehuset således var delt, betød også, at Søviggaard i løbet af 1900-tallet ikke indeholdt nogen form for store, repræsentative rum. Blandt de få moderniseringer, der blev lavet på gården, var der et i 1956 indrettet badeværelse med indmuret badekar, hvor vandet blev opvarmet via el. I den forbindelse blev der også indrettet et værelse til sønnen Jens jr., som dermed i en alder af 49 år skiftede karlekammeret i hestestalden ud med et værelse i stuehuset.

Hovedbygningen før den store ombygning i 1941.

Landbruget

I de første mange år havde Jens karle til at hjælpe med landbrugsbedriften, men efterhånden som de ældste sønner blev store, gled de ind i arbejdet. Jens' underlige dagsrytme med at sove det meste af formiddagen og så arbejde til langt ud på natten har givetvis ikke altid gjort det let at være karl på Søviggaard. Hertil kom den meget gammeldags måde, som Jens drev landbrug på. Således kom der aldrig en traktor på gården, og markerne blev aldrig tilført kalk eller kunstgødning. Dette medførte, at udbyttet

blev begrænset. På Søviggaard opbyggede Jens gennem årene en korthornsbesætning, som i sommerhalvåret græssede ude, hvorved markarbejdet blev begrænset til produktion af vinterfoder til besætningen. På de store engarealer blev der slået hø, ligesom man avlede korn og roer; men Jens' manglende interesse for markarbejdet betød, at man altid var bagud – særligt med udtynding og rensning af roerne, som hvert år groede til. Flere steder var landbrugsarealerne præget af fortidens aktiviteter, således var der øst for gården nogle store lergrave, hvor man

Søviggaard efter ombygning af hovedbygningen i 1940'erne.

tidligere havde hentet ler til den teglproduktion, der førhen havde været på Søviggaard. I tilknytning hertil lå også en stensætning, hvor teglværkets ælteplads havde været. Allerede i 1956 valgte Jens at bortforpagte en del af agerjorden, hvorved landbruget blev reduceret. Sidenhen lejede man maskinstationen til det grove markarbejde.

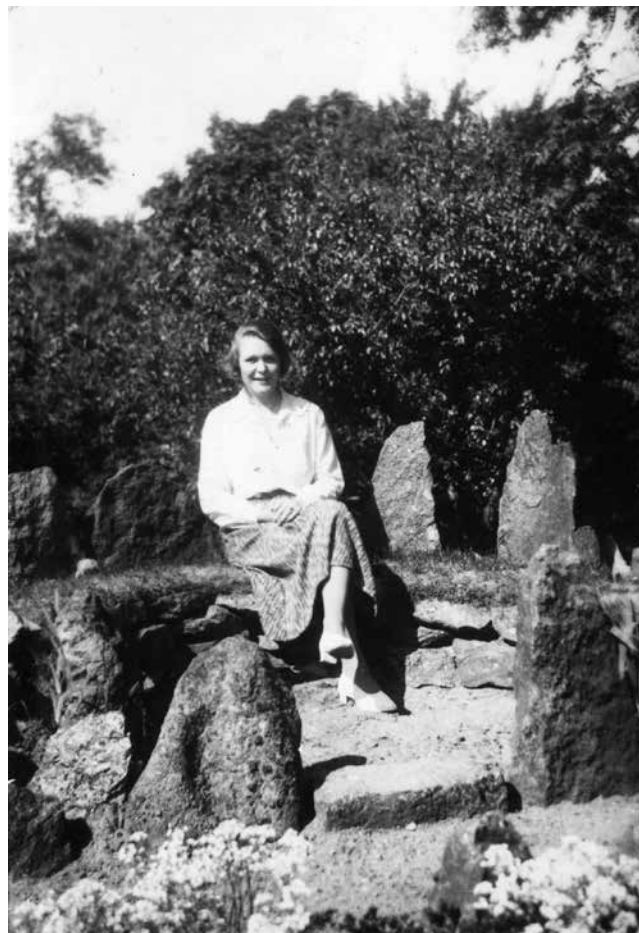
Den manglende interesse for landbrugsdriften fik naturligvis betydning for økonomien, og i 1940'erne måtte Jens bede om henstand hos kreditforeningen. På enkelte områder fornyede han dog gårdens drift. I 1943 fik han bevilget et tilskud fra Ministeriet for Landbrug og Fiskeri til opførelse af et maskinhus og reparation af de øvrige driftsbygninger. Ligeledes investerede han i midten af 1950'erne i en malkemaskine, som blev brugt frem til 1993.

På Søviggaard var der også et stort haveanlæg med frugttræer, hvorimod en prydhave med stauder ikke fandtes. Haven var karakteriseret af de mange gamle æble-, pære- og blommetræer samt en mængde solbær-, ribs- og stikkelsbærbuske. Haven blev passet af en ældre mand, der sørgede for at der altid var nydeligt revet jord under frugttræerne, ligesom han slog græsplænen med le.

Jens og Sine

Sine og Jens fik seks børn – Jens, Christian, Christel, Astrid, Villiam og Eva. Sønnen Christian var mentalt tilbagestående og giftede sig aldrig. Han blev hele livet boende hjemme på Søviggaard hos sine forældre og siden hos broderen, da han overtog gården. Udover de otte familiemedlemmer har Søviggaard været hjem for et antal karle og tjenestepiger, hvor karlene sov ovre i hestestalden, mens pigerne sov i stuehuset.

I 1911 døde Jens og Sines yngste datter Eva og i den forbindelse skrev Jens et fint indlæg i avisen, hvor han beskrev sorgen over den lille piges tidlige bortgang. Jens og Sine indrettede et familiegravsted lige udenfor indgangen til Outrup kirke, hvor datteren var den første som blev begravet. Hjemme i haven på Søviggaard blev der anlagt et

Stensætning ved husets østgavl, der blev anlagt i forbindelse med Eva's død.

stort stenbed til minde om Eva. Dette stenbed findes stadig som en del af haveanlægget.

I de følgende år levede Jens og Sine med børnene som så mange andre landbofamilier i Outrup Sogn. I et interview fortæller børnebørnene om bedsteforældrenes tid på gården. De mindes, hvorledes Sine, der var tunghør og

Jens og Sine.

meget stille af sind, stod op hver morgenen kl. 5.00 og tog en snaps, inden hun gik i gang med dagens arbejde. På grund af den gammeldags facon, der prægede gården og dens indretning, var hun ofte bagud med arbejdet, og en moderne opfindelse som en støvsuger fik hun aldrig. Hun fik hjælp til husarbejdet af en ugift kone, der ofte kom cyklende til Søviggaard, men ellers klarede hun det daglige arbejde selv. Hun var et udpræget hjemmemenneske, der kun sjældent var i Varde og aldrig kom uden for Jyllands grænser.

Jens var, som sagt, udpræget B-menneske og blev liggende i sengen til op ad formiddagen. Han var levemand, der røg store cigarer, spillede kort og gik på værtshus. I Varde kunne han godt være stor i slaget og føre sig frem som herremanden fra Søviggaard, men han havde ikke fine fornemmelser. I sommerhalvåret kørte han på knallert til marked i Varde og kom ofte hjem med en kæp i øret. Dette blev han ved med og blev i en alder af 88 år stoppet af politiet, fordi han sad bag på en knallert på vej hjem. Først da han som 90-årig brækkede benet, fordi han i beruset tilstand kørte galt, stoppede han med at køre på knallert. Han inviterede ofte gæster til Søviggaard til kortspil og

kaffe, men på grund af husets mangel på køleskab, elkøkken m.m. inviterede han meget sjældent folk til middag.

Jens var en meget dominerende person, og da Sine aldrig gav ham modspil, fik hans særheder frit spil. I forbindelse med deres guldbryllup i 1956 indrykkede Jens en stor annonce i avisen med teksten: "Hjertelig tak for opmærksomheden ved vort Guldbryllup – NB. 4 drægtige søer til salg". Såvel Sine som de nu voksne børn syntes, det var meget flovt, men det var utænkeligt, at man påpegede dette over for faderen. Hver søndag hørte Jens gudstjeneste i radioen kl 10.00. Dette var meget vigtigt for ham, og kom der uindbudte gæster, skulle de være stille, og gæsterne blev først budt velkommen, når gudstjenesten var færdig. Særhederne til trods var han meget vellidt.

Efterhånden som Jens og Sine blev ældre, fik de brug for mere hjælp. De to hjemmeboende sønner Jens jr. og Christian passede landbruget i faderens ånd, mens døtrene Christel og Astrid ugentligt kom hjem og gjorde huset rent og sørgede for, at der var pænt, hvis der skulle komme gæster. Et rengjort hus var dog ikke noget, hverken den ældre Jens eller de to sønner gik op i. Selvom gulvet var nyvasket,

Jens lytter til gudstjeneste i radioen i dagligstuen på Søviggaard.

gik de lige ind med store beskidte støvler på, ligesom de aldrig skiftede tøj, når de kom ind fra stalden. Det betød, at der altid lå halm på gulvet og lugtede af stald i huset.

Sønnen tager over

Jens og Sines ældste søn Jens jr. havde som de andre søskende gået i skole i Vittarp, indtil han flyttede til Rønde, hvor han som den eneste af børnene fik studentereksamen. Flere af Jens og Sines børn beskrev sidenhen som voksne, at de først, da de kom ud som tjenestepiger og karle hos andre familier, blev bevidste om, hvor gammeldags alting var på Søviggaard. Måske som følge af denne indsigt valgte Jens jr. efter studentereksamen at rejse til Argentina, hvor han boede fra 1925 til 1936. Selvom han arbejdede hårdt i Argentina, medførte opholdet ikke den forventede rigdom, og da han atter vendte hjem til Danmark, havde han ikke andet valg end at flytte hjem til forældrene på Søviggaard og tage arbejde som karl.

I 1961 overgik Søviggaard fra far til søn. Købesummen var ansat til 170.000 kr., hvoraf sønnen skulle betale 8.000

Jens jr. i gang med dagens arbejde.

Alt forblev ved det gamle efter at Jens jr. overtog gården efter sin far.

kr. kontant og overtage restgælden på 90.000 kr., mens de tre søskende Christel, Astrid og William hver fik et pantebrev i gården på 10.000 kr. Den mentalt tilbagestående Christian modtog derimod intet i forbindelse med handlen, men fik til gengæld lov at blive boende på gården resten af sit liv. Det resterende beløb på knap 50.000 kr. blev i skødet noteret som gave fra sælger til køber. Handlen fik ikke den store betydning på Søviggaard, hvor driften fortsatte som hidtil. I 1966 døde Sine og få år efter flyttede den ældre Jens på alderdomshjem, hvor han boede indtil sin død i 1974. Sønnerne Jens jr. og Christian blev boende på Søviggaard, hvor intet blev ændret. Forældrenes møbler blev stående, ja selv breve, telegrammer m.m. fik lov at blive liggende i stuen, hvor de altid havde ligget, og søstrene Christel og Astrid kom stadigvæk hjem til de to ugifte brødre og gjorde rent.

I 1992 døde Jens jr. på Søviggaard, hvor han havde boet de sidste år alene, idet broderen Christian var død nogle år forinden. Til det sidste passede han besætningen af korthornet kvæg, malkede, muggede ud og fodrede dyrene. De sidste år sov han i sit gamle værelse over hestestalden for at være tæt på dyrene. Ved Jens' død blev det hans søskendebørns

Perspektivskitse af Søviggaards hovedbygning og to små sidefløje, der skal rumme fyr- og diverse udenomsrum. Skitse: Steffen M. Søndergaard.

opgave at sælge den gamle herregård med de tilbageværende 100 tdr. land. I den forbindelse arbejdede, nu forhenværende museumsdirektør, Ole Faber fra Museet for Varde By og Omegn, energisk på at få stuehuset fredet og finde en køber, der ville overtage den historiske bygning og restaurere den efter alle kunstens regler. Kredsen af arvinger viste sig meget forstående for stedets særlige historie og afstod fra et økonomisk fordelagtigt købstilbud på gårdens landbrugsarealer. Museet arrangerede møder med Statens Bygningsfredningsfond, Arkitektskolen i Århus, Skov- og Naturstyrelsen samt lokale politikere i håbet om at finde en løsning. Desuden fik man arkitekt Steffen M. Søndergaard til at udføre en række skitser til, hvordan bygningen efter en restaurering kunne fremstå. Med udgangspunkt i skitserne

averterede man i lokale aviser efter en køber, og dette resulterede i to interesserede købere. Arvingerne valgte at sælge gården til den lavestbydende, fordi denne viste sig interesseret i at bevare og restaurere ejendommen. Køberen blev således Arne Nielsen og Birgit Hviid Petersen, der straks søgte ekspertbistand med henblik på en gennemgribende restaurering.

Holger Grumme Nilesen kan kontaktes på hgn@vardemuseum.dk

Noter

1. H.K. Kristensen: *Ovtrup Sogn i Vester Horne Herred*. Varde 1933-1935.
2. Mariann Ploug & John V. Jensen: *Kulturmiljøer i Varde Kommune*. opdatering 2013, s. 120-123.

Søviggaard efter restaureringen i 1993.

